

Rekodifikace soukromého práva a příslušníci ozbrojených sil

Rekodification of Private Law and Members of the Armed Forces

JUDr. Mgr. Ondřej HORÁK, Ph.D., PhDr. Mgr. Jakub RAZIM, Ph.D.,
Mgr. Tomáš Zbořil

Abstrakt: Článek se zaměřuje na představení nedávné rekodifikace soukromého práva (její východiska a inspirační zdroje, obecnou část, rodinné a dědické právo) a zejména na představení speciální úpravy týkající se příslušníků ozbrojených sil (tzv. vojenského soukromého práva). Jedná se 1) o uzavírání sňatku za mimořádných okolností (§ 667 OZ) a 2) o pořizování vojenské závěti (§ 1545 OZ). V uvedených ustanoveních se ilustrativně odráží jak ideová východiska nedávné rekodifikace (vazba k domácí a evropské právní tradici, diskontinuita s dosavadním právem i snaha o komplexnost), tak nepřímo také současný vztah k ozbrojeným silám – respekt, ocenění jejich významu i zohlednění specifik.

Abstract: The paper deals with recent recodification of private law (background and sources of inspiration, general part of Civil Code, family and inheritance law) and particularly the special regulation related to the members of the armed forces (so-called military private law): 1) marriage under exceptional circumstances (§ 667 CC), and 2) military testament (§ 1545 CC). They reflected illustratively the ideological background of the recent recodification – links to national and European legal tradition, discontinuity with the previous regulation and the pursuit of complexity, and also indirectly the current relationship to the armed forces – respect, appreciation of their importance and taking account of their specifics.

Klíčová slova: Soukromé právo; ozbrojené konflikty; ozbrojené síly ČR; vojenská operace; velitel.

Key words: Private Law; Armed Conflicts; the Armed Forces of the Czech Republic; Military Operations; Commander.

ÚVOD

Soukromé právo je odvětvím, jehož pravidla nejvýrazněji ovlivňují naši každodenní realitu („*ustanovení občanského zákoníku provázají člověka po celý život*“, prof. J. Sedláček), částečně však také zohledňují specifika působení v ozbrojených silách („*mimořádnost poměrů vyžaduje mimořádná řešení*“).

Cílem tohoto příspěvku je nastínění východisek rekodifikace českého soukromého práva, stručné shrnutí nejdůležitějších změn a přiblížení speciální úpravy týkající se příslušníků ozbrojených sil (tzv. vojenského soukromého práva).¹

1. NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK

České soukromé právo prošlo v nedávné době výraznou proměnou v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku (z. č. 89/2012 Sb. – dále také OZ), účinného od 1. ledna 2014. Nová kodifikace zahrnuje komplexní úpravu soukromoprávních vztahů (nahrazuje více než 100 právních předpisů, kromě občanského zákoníku – z. č. 40/1964 Sb., také zákon o rodině – z. č. 94/1963 Sb., a obchodní zákoník – z. č. 513/1991 Sb.) a současně také zavádí řadu nových či staronových právních institutů a pravidel, které naše soukromé právo neznalo nebo v éře socialismu opustilo.

Hlavním zdrojem poznání nové úpravy je podrobná důvodová zpráva², dále vychází komentáře³ a byla také publikována řada článků⁴; ustanovení zohledňující specifika působení v ozbrojených silách však dosud nebyla podrobněji rozebrána.

¹ Příspěvek je dílčím výstupem z projektu *Aplikovaná ekonomie v rezortu obrany AERO (DZRO K-102)*.

² ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. Též srov. <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>; cit. 1. 10. 2016, 10:00.

³ Velký komentář C. H. Beck (LAVICKÝ, Petr, HRUŠÁKOVÁ, Milana, SPÁČIL, Jiří, FIALA, Roman, HULMÁK, Milan a kol.) má šest svazků (sv. I *Obecná část* § 1–654, sv. II *Rodinné právo* § 655–975, sv. III *Věcná práva* § 976–1474, sv. IV *Dědické právo* § 1475–1720, sv. V *Závazkové právo – Obecná část* § 1721–2054, sv. VI *Závazkové právo – Zvláštní část* § 2055–3014), Wolters Kluwer (ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol.) šest svazků (sv. I § 1–654, sv. II § 655–975, sv. III § 976–1474, sv. IV § 1475–1720, sv. V § 1721–2520, sv. VI § 2521–3081) a Leges má mít (MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol.) osm svazků (dosud: sv. I § 1–117 *Obecná ustanovení*, sv. III § 419–654 *Věci a právní skutečnosti*; sv. IV § 655–975 *Rodinné právo*); některá nakladatelství (zvl. C. H. Beck) dále vydává také úžeji zaměřené komentáře (např. *Bytové spoluvlastnictví*, *Věcná břemena*).

⁴ V nakladatelství Wolters Kluwer vychází časopis *Soukromé právo*, který je nástupcem časopisu *Rekodifikace & praxe* vydávaného od ledna 2013. Speciálně na dědické právo se zaměřuje časopis *Ad Notam* vydávaný Notářskou komorou ČR. Řada odborných článků z oblasti soukromého práva je publikována také v časopisu *Právní rozhledy* nakladatelství C. H. Beck.

2. VÝCHODISKA A INSPIRAČNÍ ZDROJE

Nejprve se pokusíme odpovědět na otázku, proč se český zákonodárce vydal cestou rozsáhlé a poměrně radikální změny soukromého práva a proč ve větší míře nenavázal na dosavadní občanský zákoník (z. č. 40/1964 Sb. – dále také OZ/64) ve znění novel (na Slovensku tento zákoník stále platí, rekodifikační práce zatím dospěly do stádia paraagrafového znění, které však nebylo vládou akceptováno).⁵

Příprava nového českého občanského zákoníku byla po dvou neúspěšných pokusech z 90. let 20. stol. opětovně zahájena v roce 2000; ústřední postavou rekodifikačních prací se stal prof. Karel Eliáš, podílela se na nich však také řada dalších právníků.

Jako východiska rekodifikace bývají uváděny *konvence* (vůči standardním občanským zákoníkům kontinentálního typu), *diskontinuita* (s dosavadním právem) a *integrace* (komplexnost úpravy v rámci jednoho kodexu). Cílem bylo vypracování zákoníku, který by 1) vycházel z respektu k tradici středoevropského právního myšlení a srovnával se s evropskou právní a kulturní konvencí; 2) rozcházel se s občanskými zákoníky z let 1950 a 1964, resp. s myšlenkovým světem socialistického práva; 3) přinášel komplexní soukromoprávní úpravu včetně rodinného práva a jednotné úpravy závazků.⁶

Hlavním inspiračním zdrojem se stal vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937 modernizující *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB) z roku 1811, který platil v českých zemích až do roku 1950 (pracovně-právní ustanovení dokonce až do roku 1965) a v sousedním Rakousku platí ve znění novel dodnes (po 200 letech to bylo přibližně 57 % původního znění). Současně však bylo přihlédnuto také k řadě zahraničních úprav, zejména k německému *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) z roku 1896 a švýcarským *Zivilgesetzbuch* (ZGB) z let 1907 a 1911. Důležitým zdrojem inspirace se stala také judikatura a právní věda.⁷

Usilování o diskontinuitu mělo důvody pragmatické (kvalita tradičních úprav, nedostatky stávajících, odklon od současné judikatury) i ideologické. S časovým odstupem to však může být vnímáno jako jeden z projevů mladé posttransformační společnosti bez právní tradice.

⁵ Legislativný zámer Občianskeho zákonníka byl vládou schválen 14. 1. 2009 usnesením č. 13, je dostupný z: <https://lt.justice.gov.sk>). Paragrafové znění první pracovní verze je dostupné z: <http://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html>; cit. 1. 10. 2016, 10:00.

⁶ Srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, zvl. s. 47nn.

⁷ K vývoji a inspiračním zdrojům soukromého práva nověji srov. HORÁK, Ondřej. Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr (edd.). *Občanský zákoník – velký komentář. Sv. I. § 1–117 Obecná ustanovení*. Praha: Leges, 2013, s. XXVII–LVII.

3. SROVNÁNÍ VYBRANÝCH INSTITUTŮ A ZHODNOCENÍ HLAVNÍCH ZMĚN

3.1 Úvodní poznámky⁸

Úprava soukromého práva se mění z hlediska formy (rozsahu, systematiky i terminologie) i obsahu (zásad a konkrétních institutů). Míra diskontinuity s dosavadní úpravou je však u jednotlivých oblastí rozdílná: nejmenší u rodinného práva, naopak největší u dědického práva.

Smyslem soukromého práva je podle tvůrců rekodifikace, aby sloužilo člověku jako prostředek k prosazování jeho svobody (proto kladou zásadní důraz na hledisko autonomie vůle, což se promítá do celého občanského zákoníku).

Z důvodu provázanosti obecné „přehledové“ (kap. 3) a zvláštní „vojenské“ části (kap. 4) se při představování hlavních změn spojených s rekodifikací věnujeme pouze zásadám, rodinnému a dědickému právu.

Systematika a terminologie. OZ/64 měl původně 510 paragrafů (po velké novele z roku 1991 to bylo 880 paragrafů, řada z nich však byla současně zrušena), nový OZ se skládá se z 3081 paragrafů rozdělených do pěti částí: Obecná část, Rodinné právo, Absolutní majetková práva, Relativní majetková práva a Ustanovení společná, přechodná a závěrečná. Jednotlivé části se dále dělí na hlavy, díly a oddíly. Zatímco OZ/64 vycházel z „německého“ pandektního systému (mj. bylo dědické právo upraveno v rámci samostatné části), nová kodifikace se vrátila k „rakouské“ systematice (dědické právo je zahrnuto do tzv. absolutních majetkových práv).

OZ se vrací k česko-rakouské tradici také po jazykové a terminologické stránce, což bylo v souvislosti s rekodifikací často kritizováno (celková archaičnost). Opouští se některé zažité termíny (např. místo „právní úkon“ staronově „právní jednání“), které sice bývají spojovány až se socialistickou érou, ale byly užívány již v meziválečném období a mají ještě starší kořeny; nahrazují se však také zcela tradiční české pojmy (místo „půjčka“ staronově „zápůjčka“).

⁸ Nová úprava a hlavní změny (koncepční i konkrétní) jsou přehledně představeny na webových stránkách „Nový občanský zákoník“ Ministerstva spravedlnosti ČR: <http://obcanskyzakonik.justice.cz>; cit. 1. 10. 2016, 10:00. Dostupné tam jsou také související články a informační brožury.

3.2 Obecná část⁹

Zásady a právní interpretace. OZ se hlásí k přirozenoprávnímu chápání práva a výslovně uvádí základní zásady, na kterých soukromé právo spočívá (§ 3). Na rozdíl od OZ/64 obsahuje také podrobná ustanovení o výkladu a užití předpisů občanského práva, včetně ustanovení o vyplňování mezer v zákoně (§ 10).

U některých zásad se zastavme podrobněji: *Autonomie vůle* jako výchozí a stěžejní zásada soukromého práva se projevuje v zásadní dispozitivnosti soukromoprávních norem (§ 1 odst. 2), což znamená, že nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona. Projevuje se zejména ve smluvním a dědickém právu. Další zásadou, která autonomii vůle vyvažuje, je *ochrana slabší strany*, projevující se naopak kogentností soukromoprávních norem (není možné se od nich odchýlit) a ustanoveními zakazující určitá ujednání, co se týká zejména absolutních majetkových práv (§ 978), spotřebitelského práva (§ 1812 až 1814) či nájmu bytu (§ 2235 a 2239). Zásady *ochrany dobrých mravů* a *ochrany dobré víry* jsou zakotveny jak obecně (§ 1/2, 2/3, 6–8), tak u jednotlivých institutů, v případě dobrých mravů zejména u osobnostních práv (§ 19), právních jednání (§ 545, 547, 580 a 588), náhrady škody (§ 2909) či nekalé soutěže (§ 2986), v případě dobré víry zejména u vydržení (§ 987nn. a 1089nn.) či nabytí od neoprávněného (1109nn.). Zásada *ochrany nabytých práv* se odráží zejména v přechodných ustanoveních (§ 3028nn.), kdy se v případě právních poměrů týkajících se osobních, rodinných a věcných práv řídí vznik, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé před nabytím účinnosti OZ řídí dosavadními právními předpisy (tzv. nepravá retroaktivita, viz § 3028 odst. 2) a kdy se právní poměry vzniklé z obligací řídí dosavadními předpisy (tzv. neretroaktivita viz § 3028 odst. 3).¹⁰

3.3 Rodinné právo¹¹

Tato oblast soukromého práva si zachovává nejvýraznější kontinuitu s dosavadní právní úpravou. Dříve bylo rodinné právo zakotveno v zákoně o rodině (z. č. 94/1963 Sb.) a manželské majetkové právo (resp. společné jmění manželů) v OZ/64 v rámci věcných práv, OZ úpravu sjednotil. Zavádí se také některé nové instituty inspirované zahraničními úpravami jako např. rodinný závod (§ 700nn.) či soukromoprávní ochrana proti domácímu násilí (§ 751nn.), dále se některé instituty, které naše právo znalo, obnovují jako např. švag-

⁹ Blíže: TICHÝ, Luboš. *Obecná část občanského práva*. Praha: C.H.Beck, 2014, a KŘIVÁČKOVÁ, Jana, Klára HAMULÁKOVÁ, PETR, Pavel a kol. *K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu*. Praha: C.H. Beck, 2015.

¹⁰ K problematice časové působnosti právních předpisů a přechodných ustanovení: MELZER, Filip, TÉGL, Petr (edd.). *Občanský zákoník – velký komentář. Sv. III. § 419–654. Věci a právní skutečnosti*. Praha: Leges, 2014, s. 1097–1223.

¹¹ Blíže: RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, a PSUTKA, Jindřich. *Společné jmění manželů*. Praha: C. H. Beck, 2015.

rovství (§ 774) či osvojení zletilého (§ 846nn.). Některé změny také reagují na judikaturu, ať již Ústavního soudu, tak Evropského soudu pro lidská práva jako např. prodloužení lhůty pro popření otcovství (§ 785nn.). Většina změn je však spíše formulačního rázu.

3.4 Dědické právo¹²

K nejvýraznějším změnám ve srovnání s OZ/64 dochází v rámci velmi podrobné úpravy dědického práva – na jednu stranu se OZ vrací k střeoevropské právní konvenci, když posiluje zůstavitelovu pořizovací volnost a zavádí řadu tradičních institutů, na stranu druhou se jí vzdaluje, když snižuje střeoevropský standard ochrany nepominutelných dědiců.

Právo na pozůstalost. Kromě tradičního institutu odmítnutí dědictví (§ 1485nn.) se dědic může svého dědického práva předem zřici smlouvou uzavřenou se zůstavitelem (§ 1484) nebo se v dědickém soudním řízení vzdát dědictví ve prospěch jiného dědice (§ 1490).

Dědické tituly. Vedle zákona a závěti byla nově zakotvena dědická smlouva jako nejsilnější dědický titul (§ 1476 a 1582nn.). Dědickou smlouvou může zůstavitel pořídit nejvýše o ⅓ svého majetku, vyžaduje se pro ni forma veřejné listiny.

U závěti byl zmírněn požadavek přesné datace (den, měsíc a rok) dříve stíhané neplatností, nově je nutná pouze v případě konkurence závětí nebo závisí-li jinak právní účinky závěti na určení doby jejího pořízení (§ 1494). Kromě dosavadní závěti holografní (bez svědků), alografní (dva svědkové) a závěti zřízené ve formě notářského zápisu se nově upravují tzv. privilegované závěti neboli závěti s úlevami (§ 1542nn.). Mezi ně patří například ústní závěť pořízená v ohrožení života před třemi svědky (bliže viz 3.6).

OZ dále rozšiřuje okruh zákonných dědiců, resp. omezuje odúmrtí státu (nově o zůstavitelovy praprarodiče nebo bratrance a sestřenice).

Ustanovení dědice a dědické náhradnictví. Podle OZ/64 (§ 478) nebylo možné podmínit poslední vůli (výjimkou byl příkaz ke kolaci), OZ (§ 1551nn.) umožňuje ustanovit dědice pod podmínkou nebo omezit právo doložením času nebo připojit příkaz.

OZ/64 institut náhradnictví neupravoval (v praxi se však užíval), OZ naopak zakotvuje jak obecné náhradnictví (1507nn.), tak i svěrenské nástupnictví (§ 1512nn.).

Odkaz. Podle OZ/64 bylo možné ustanovit dědice i ke konkrétní věci (§ 477), což je v OZ řešeno institutem odkazu (§ 1477 a 1594nn.), kterým se zřizuje odkazovníku pohledávka vůči dědicům na vydání určité věci nebo na zřízení určitého práva (odkazovník není dědicem a mj. také neručí za dluhy zůstavitele). Dále se zavádí i tzv. falcidiánská kvarta, podle níž má každý z dědiců právo na poměrné krácení odkazů tak, aby mu zůsta- la čistá čtvrtina jeho dědického podílu (§ 1598).

Povinný díl a nepominutelní dědicové. Za nepominutelné dědice považuje OZ (§ 1643) v návaznosti na OZ/64 pouze potomky – výše povinného dílu nově činí u nezletilých ⅓ a u zletilých ¼ jejich zákonného dílu (dosud to byl celý zákonný díl u nezletilého a ½ u zle- tilého). OZ sice upravuje po vzoru ABGB kolaci neboli započtení darování na povinný díl

¹² Bliže: SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014.

a dědický podíl (§ 1658nn.), výrazně ji však obsahově proměnil (omezil) a zejména pak došlo k vypuštění institutu odvolání daru pro zkrácení povinného dílu, který však je nezbytnou podmínkou účinné ochrany nepominutelných dědiců.

Odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele. Podle OZ/64 se odpovídalo pouze do výše nabytého dědictví (§ 470), OZ (§ 1701nn.) se vrací (z důvodu ochrany věřitelů) k institutu výhrady soupisu. Za dluhy se tak nově odpovídá v plné výši, pokud dědic neuplatní výhradu soupisu. Pokud však vědomě nějaký majetek zatají, tak se výhrada soupisu ruší a odpovídá se neomezeně. Zatímco však podle ABGB k omezenému ručení všech dědiců stačilo, aby byl soupis sestaven z jakéhokoli důvodu, třeba jen z podnětu jednoho z dědiců (§ 807), podle OZ odpovídá do výše nabytého dědictví pouze ten, kdo se přihlásil s výhradou (§ 1705).

4. SPECIFIKA VE VZTAHU K PŘÍSLUŠNÍKŮM OS ČR

Soukromé právo se sice nevyznačuje tolika speciálními „vojenskými“ ustanoveními jako jiná odvětví (typicky trestní právo¹³), nebo jako tomu bylo dříve či dosud je v některých jiných právních řádech (např. vojenská závěť¹⁴, dědická nezpůsobilost zběhů¹⁵ či posmrtné uzavírání manželství¹⁶), přesto i současná úprava v rámci některých institutů (manželství, dědictví) zohledňuje specifické situace spojené s působením v ozbrojených silách.

Dříve měla a stále mají uvedená ustanovení symbolický i majetkový dosah, i když se společenský i právní rámec (zejména v případě manželství a rodinného práva) za posledních 70 let výrazně proměnil.

V OZ jsou zakotvena dvě konkrétní ustanovení, která se týkají ozbrojených sil: 1) sňatek za mimořádných okolností (§ 667); a 2) vojenská závěť (§ 1545). S působením v ozbrojených silách dále úzce souvisí i další druhy tzv. privilegovaných závětí, jako jsou 1) závěť ve stavu nouze (§ 1542); a 2) závěť na palubě lodi nebo letadla (§ 1544).

¹³ K problematice vojenského trestního práva publikovali zejména Josef Lepšík, Josef Beneš či Jaroslav Pauk působící v justiční službě.

¹⁴ Římský vojenský testament (*testamentum militis*), který přinášel výjimky z řady římskoprávních zásad, se stal významným inspiračním zdrojem pozdějšího vývoje dědického práva. K tomu: SALÁK, Pavel. *Testamentum militis jako inspirační zdroj moderního dědického práva*. Brno: Masarykova univerzita (v tisku). Komparativně k úpravě vojenského testamentu srov. RUDNICKI, Jan. *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*. Krakov: Wydawnictwo Od.Nowa, 2015.

¹⁵ Srov. § 544 ABGB a § 208 vojenského trestního zákona z roku 1855. Blíže: TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací právní vědy*. Část 1. Praha: Bursík & Kohout, 1905, s. 46 (reprint: 2014); ROUČEK, František. Komentář k § 544. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 47n. (reprint: 1998 a 2014).

¹⁶ Tento institut se uplatňoval v Německu v éře 2. světové války a omezeně také v protektorátu (blíže: TAUCHEN, Jaromír. Posmrtné uzavření manželství – jeden z institutů národně socialistického rodinného práva. Časopis pro právní vědu a praxi, 2008, roč. 16, č. 2, s. 177–180), dodnes je upravený ve francouzském právu (srov. Art. 171 Code Civil).

V manželském právu je výkon oprávnění příslušníka ozbrojených sil spojen s funkcí (velitel) a je možný pouze mimo území republiky, v dědickém právu je spojen kromě funkce také s hodností (velitel či důstojník) a je vázaný na účast v ozbrojeném konfliktu či vojenských operacích bez územního omezení. Obě uvedená ustanovení byla upravena podle návrhů Ministerstva obrany.¹⁷

4.1 Manželské právo¹⁸

Prvním případem je **uzavírání sňatku za mimořádných okolností** (§ 667¹⁹); úprava navazuje na § 7 zákona o rodině z roku 1963, přičemž § 7 odst. 2 byl doplněn v rámci tzv. velké novely z roku 1998²⁰. V případě přímého ohrožení života snoubence může sňatečný obřad provést kterýkoli obecní úřad (i bez matriky) na jakémkoli místě; mimo naše území mají pravomoc oddávat osoby, které v jistém smyslu reprezentují veřejnou autoritu: 1) velitel námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou ČR; 2) velitel letadla zapsaného v leteckém rejstříku v ČR; a také 3) velitel vojenské jednotky ČR v zahraničí, pokud je alespoň jeden ze snoubenců našim státním občanem. Ve výše uvedených případech není třeba předložit jinak potřebné doklady k uzavření sňatku a není zapotřebí ani přítomnosti matrikáře. Protokol o uzavření manželství se bezodkladně postupuje prostřednictvím zastupitelského úřadu ČR (na území ČR přímo) zvláštní matrice vedené Úřadem městské části Brno-střed (§ 3 odst. 5 a § 41 z. ř. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů).

¹⁷ V době připomínkového řízení k občanskému zákoníku na Ministerstvu obrany působil a připomínky připravoval mj. Mgr. Tomáš Zbořil. Původní návrhy OZ jsou dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/home/zakony-a-stanoviska/texty-zakonu>; cit. 1. 10. 2016, 10:00.

¹⁸ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). Praha: C. H. Beck, 2014, s. 27nn.; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Sv. II.* § 655–975. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 29nn.; ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanské právo – velký komentář. Sv. IV/1.* § 655–975 Rodinné právo. Praha: Leges, 2016, s. 43nn. Nejpodrobnější výklad je v komentáři C. H. Beck.

¹⁹ § 667 (1) Je-li život snoubence přímo ohrožen, může sňatečný obřad provést každý orgán podle § 658, popřípadě jiný úřad stanovený jiným právním předpisem, a to na kterémkoli místě; to platí obdobně i pro církevní sňatek. Mimo území České republiky může sňatečný obřad provést také velitel námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou České republiky nebo velitel letadla zapsaného v leteckém rejstříku v České republice a je-li alespoň jeden ze snoubenců státním občanem České republiky rovněž velitel vojenské jednotky České republiky v zahraničí. (2) V případech uvedených v odstavci 1 není třeba předložit doklady jinak potřebné; přítomnosti matrikáře není zapotřebí.

²⁰ § 7 (1) Je-li život toho, kdo chce uzavřít manželství, přímo ohrožen, není třeba předložit doklady jinak k uzavření manželství potřebné. I v takovém případě však snoubenci musí prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti, které by uzavření manželství vylučovaly. (2) V cizině může přijmout prohlášení snoubenců, je-li alespoň jeden z nich státním občanem České republiky, v případě uvedeném v odstavci 1 i kapitán lodi plující pod vlajkou České republiky, kapitán letadla registrovaného v České republice a velitel vojenské jednotky České republiky v zahraničí.

Podle § 41 odst. 2 zákona o matrikách se mají v protokolu o uzavření manželství uvést alespoň jména a příjmení manželů, jejich rodná čísla, popřípadě datum a místo narození, platný úřední průkaz, kterým prokázali totožnost, a prohlášení, že jim nejsou známy okolnosti, které by uzavření manželství vylučovaly. Spolu s protokolem se má dále doručit vyjádření lékaře o zdravotním stavu manžela, a není-li to možné, prohlášení manžela.

Původně se v návrhu OZ z roku 2009 uvádělo, že oddávat může pouze „velitel vojenského útvaru nebo vojenského zařízení“, na základě rezortní připomínky to však bylo změněno na „velitel vojenské jednotky“. Odůvodňovalo se to tím, že v okamžiku, kdy je život snoubence přímo ohrožen, bývá s *největší pravděpodobností přítomen* právě velitel jednotky (družstva, čety, roty). Šlo o návrat k doslovnému znění zákona o rodině (§ 7 odst. 2) i prvního *návrhu OZ z roku 2005* (§ 541).²¹

4.2 Dědické právo²²

Druhý případ představuje vojenská závěť (§ 1545), resp. pořizování závětí s úlevami (§ 1542nn.), které představíme komplexněji. Úlevy znamenají menší nároky na formality, než jsou vyžadovány v běžných případech (zejména jde o možnost poříditi ústně a o způsobilost svědků); na druhou stranu jsou vyváženy omezenou dobou platnosti závětí. Obdobná pravidla platí i pro pořizování dovětky (§ 1498), kterým je možné nařídit odkaz, stanovit dědici či odkazovníku podmínku nebo jim uložit příkaz.

OZ se v případě tzv. privilegovaných závětí nechal inspirovat řadou různých vzorů (u vojenské závěti zejména italským Codice civile z roku 1942²³), celkově však zmiňuje důvodová zpráva více než deset zahraničních občanských zákoníků.²⁴

²¹ Dostupný z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_verze_2005.pdf; cit. 1. 10. 2016, 10:00.

²² ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Sv. IV. § 1475–1720*. Praha: Wolters Kluwer ČR, s. 142nn.; FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kamila, In FIALA, Roman, DRÁPAL, Lubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720)*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 199nn. Komentář Leges by měl vyjít v průběhu příštího roku a bude nejpropracovanější (autorem výkladu k námi sledovaným ustanovením je P. Salák).

²³ Art. 617 Testamento dei militari e assimilati Il testamento dei militari e delle persone al seguito delle forze armate dello Stato può essere ricevuto da un ufficiale o da un cappellano militare o da un ufficiale della Croce Rossa, in presenza di due testimoni; esso deve essere sottoscritto dal testatore, dalla persona che lo ha ricevuto e dai testimoni. Se il testatore o i testimoni non possono sottoscrivere, si deve indicare il motivo che ha impedito la sottoscrizione. Il testamento deve essere al più presto trasmesso al quartiere generale e da questo al Ministero competente, che ne ordina il deposito nell'archivio notarile del luogo del domicilio o dell'ultima residenza del testatore (43). Čl. 617 Závěť vojáků a osob jim na roven postavených Závěť vojáků a příslušníků státních ozbrojených sil může být přijata důstojníkem, vojenským kaplanem, nebo důstojníkem Červeného kříže v přítomnosti dvou svědků. Musí být podepsána pořizovatelem, osobou, jež závěť přijala, a svědky. Jestliže pořizovatel a svědkové nemohou závěť podepsat, musí být uveden důvod, který podpisu zabránil. Závěť musí být co nejdříve zaslána na generální štáb a přes něj příslušnému ministerstvu, které nařídí uložení závěti do úschovy notáře v místě bydliště, nebo posledního místa pobytu pořizovatele (43).

²⁴ Srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník*, s. 635n. Blíže: ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. In KNOLL, V. (ed.). *Pocita Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám*. Plzeň: A. Čeněk, 2008, s. 79–90, zvl. s. 88n.

Závěť ve stavu nouze (§ 1542). Zůstavitel, který je pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života, má právo pořídit závěť ústně před třemi současně přítomnými svědky. Totéž právo má i ten, kdo se nachází v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události a nelze-li po něm rozumně požadovat, aby závěť pořídil v písemné formě. Nepořídí-li svědci záznam o zůstavitelově poslední vůli, bude důvodem dědické posloupnosti soudní protokol o výsledku svědků.

Závěť na palubě lodi nebo letadla (§ 1544). Pokud má zůstavitel vážný důvod, může na palubě námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou České republiky nebo letadla zapsaného v leteckém rejstříku v České republice zaznamenat zůstavitelovu poslední vůli za přítomnosti dvou svědků velitel námořního plavidla nebo letadla, popřípadě jeho zástupce, pokud mu v tom nebrání péče o bezpečnost plavby nebo letu. Platnost závěti nelze popřít tím, že zůstavitel neměl k jejímu pořízení vážný důvod. Byla-li závěť takto pořízena na palubě a) námořního plavidla, zaznamenaná to velitel v lodním deníku a závěť bez zbytečného odkladu předá zastupitelskému úřadu České republiky, který je nejbližší přístavu, do něhož námořní plavidlo připluje, popřípadě orgánu veřejné moci, u něhož je námořní plavidlo zapsáno v námořním rejstříku, nebo b) letadla, zaznamenaná to velitel v palubním deníku a závěť předá bez zbytečného odkladu zastupitelskému úřadu České republiky, který je nejbližší místu, kde letadlo přistálo v zahraničí, popřípadě orgánu veřejné moci, u něhož je letadlo zapsáno v leteckém rejstříku.

Letadlem zapsaným v leteckém rejstříku v ČR je i vojenské letadlo (např. Airbus, CASA) přepravující cestující, kteří nemusí být vždy vojáky. Za upozornění stojí skutečnost, že „palubní deník“ není běžným dokladem, který vede posádka vojenského letadla.

Vojenská závěť (§ 1545²⁵). Pokud se voják či jiná osoba náležící k ozbrojeným silám účastní ozbrojeného konfliktu nebo vojenské operace²⁶ může ústně pořídit pro případ smrti před velitelem vojenské jednotky ČR nebo jiným vojákem v hodnosti důstojníka nebo vyšší (tj. od hodnosti poručíka)²⁷, za přítomnosti dvou svědků (není nutné, aby byli

²⁵ 1545 (1) Při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích může zaznamenat poslední vůli vojáka nebo jiné osoby náležející k ozbrojeným silám velitel vojenské jednotky České republiky, nebo jiný voják v hodnosti důstojníka nebo vyšší, za přítomnosti dvou svědků. Byla-li závěť takto pořízena, nelze její platnost popřít. (2) Závěť pořízenou podle odstavce 1 odevzdá velitel bez zbytečného odkladu veliteli nadřízeného velitelství, odkud se bez zbytečného odkladu předá Ministerstvu obrany České republiky.

²⁶ Podle § 2 odst. 13 zák. č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách, se operačním nasazením rozumí: a) použití ozbrojených sil při obraně České republiky proti vnějšímu napadení nebo při jiných závažných situacích ohrožujících životy, zdraví, značné majetkové hodnoty nebo životní prostředí, nebo b) plnění úkolů ozbrojených sil v prostředí ozbrojeného konfliktu nebo v prostředí ohroženém bojovou činností. Mimo vlastní ozbrojený konflikt půjde zejména o účast na vojenských cvičeních či nebojové činnosti jako jsou např. záchranné práce při (živelních) pohromách (bližší viz úkoly plněné armádou podle § 14 odst. 1 zák. o ozbrojených silách). K právní úpravě nebojové činnosti v historickém kontextu srov. SALÁK, Pavel. *Nejen pro válečný konflikt (Právní regulace nebojové činnosti armády v 18.-20. století)*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.

²⁷ Jako sporný se může jevit okruh osob, kterých se ustanovení týká. Domníváme se, že 1) voják zaznamenávající poslední vůli nemusí mít českou státní příslušnost, pokud má alespoň hodnost důstojníka, a nemusí ji mít ani pořizovatel, pokud na našem území pořídí závěť v souladu s § 1545 (srov. čl. 27 evropského nařízení o dědictví a § 77 odst. 2 zákona o mezinárodním právu soukromém), 2) příslušnost k ozbrojeným silám je třeba vykládat široce – nejen na složky, které tvoří ozbrojené síly ČR (včetně příslušníků Vojenské policie a Vojenského zpravodajství či vojáků v záloze ve službě), ale i na servisní (civilní) personál.

současně přítomní, srov. odlišně § 1542 u závěti ve stavu nouze). Platnost takto pořízené závěti nelze popřít. Má být bezodkladně odevzdána veliteli nadřízeného velitelství, odkud se bezodkladně předá Ministerstvu obrany ČR.²⁸

Původně se v návrhu OZ z roku 2009 uvádělo, že poslední vůli může zaznamenat „*velitel vojenské jednotky České republiky, pokud má hodnost důstojníka nebo vyšší*“, na základě rezortní připomínky to bylo změněno na „*velitel vojenské jednotky České republiky, nebo jiný voják v hodnosti důstojníka nebo vyšší*“. Odůvodňovalo se to tím, že potřeba pořízení závěti s úlevami „*může nastat i tam, kde momentálně důstojník není nebo naopak v situaci, kdy není přítomen žádný velitel, ale je přítomen důstojník*“. Dále se na návrh rezortu původní pojmy „armáda“ a „hlavní velitelství“ nahradily pojmy „ozbrojené síly“ a „nadřízené velitelství“. V prvním návrhu OZ z roku 2005 (§ 1291) byla uvedená pravomoc naopak přiznávána důstojníkovi.²⁹ Důvodová zpráva k OZ však zůstala nedopatřením ve znění odpovídajícím tomuto prvnímu návrhu.³⁰

Velitelé námořního plavidla, letadla či vojenské jednotky (příp. důstojníka) jsou oprávněni k zaznamenání poslední vůle, nejde však o jejich povinnost, přednost má pochopitelně plnění jejich hlavních úkolů.

Úřad, jemuž bylo poslední pořízení předáno, bezodkladně zařídí jeho úschovu u notáře (§ 1546). Zda to má být v místě bydliště zůstavitele není výslovně stanoveno a vzhledem k Evidenci právních jednání pro případ smrti vedené Notářskou komorou ČR (dříve Centrální evidenci závětí) by to ani nebylo účelné (blíže § 35b, 35c a 81 notářského řádu, z. č. 358/1992 Sb.).

Pořízení podle § 1544 a 1545 se považují za veřejnou listinu, pokud osoba, která záznam poslední vůle pořídila, jej také s oběma svědky podepsala a zůstaviteli za jejich přítomnosti přečetla a zůstavitel pořízení potvrdil (§ 1547 odst. 1); pokud došlo k porušení předepsaných formalit (zvl. chybějící podpisy), ale je přesto jisté, že listina spolehlivě zaznamenává poslední vůli, je závěť platná, ale za veřejnou listinu se nepovažuje (§ 1547 odst. 2).

Při pořizování závětí s úlevami mohou být svědky osoby, které dosáhly alespoň patnácti let či které nejsou plně svéprávné (§ 1548); současná přítomnost svědků se vyžaduje jen u ústní závěti ve stavu nouze (§ 1542).

Je-li zůstavitel naživu, pozbývá závěť pořízená podle § 1542 platnosti uplynutím dvou týdnů a podle § 1544 a 1545 uplynutím tří měsíců ode dne pořízení. Tyto doby však nepočnou běžet ani neběží, dokud zůstavitel nemůže pořádně závěť ve formě veřejné listiny (resp. notářského zápisu).

²⁸ Speciálně k postavení válečných zajatců srov. čl. 77 a 120 Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci (vyhláška MZV 65/1954 Sb., o Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války, příloha 4).

²⁹ Dostupný z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_verze_2005.pdf; cit. 1. 10. 2016, 10:00.

³⁰ Srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník*, s. 637.

ZÁVĚR

S rekodifikací soukromého práva se do občanského zákoníku vrátila speciální ustanovení týkající se příslušníků ozbrojených sil, která ilustrativně odráží také ideová východiska nedávné rekodifikace – respekt k domácí i evropské právní tradici, diskontinuitu s dosavadním právem a snahu o komplexnost úpravy. Jejich počet i dosah je sice ve srovnání se vzdálenější minulostí menší a doufejme, že budou v praxi co nejméně využívána, svůj význam přesto neztratila. Nepřímo také dokládají provázanost veřejného a soukromého práva, respekt k ozbrojeným silám i ocenění jejich významu.

Autoři: ***JUDr. Mgr. Ondřej HORÁK, Ph.D.** Narozen 1978. V současnosti působí na Fakultě vojenského leadershipu Univerzity obrany a na Právnické fakultě Univerzity Palackého. Je absolventem Masarykovy univerzity, fakulty právnické (2002, JUDr. 2006, Ph.D. 2007) a filozofické (2003 a 2004). Odborně se zaměřuje na soukromé právo a na dějiny právní vědy.*

***PhDr. Mgr. Jakub RAZIM, Ph.D.** Narozen 1982. V současnosti působí na Právnické fakultě Univerzity Palackého. Je absolventem Masarykovy univerzity, fakulty právnické (2011), a Karlovy univerzity, fakulty filozofické (2006, PhDr. 2007, Ph.D. 2014). Odborně se zaměřuje na teorii a dějiny práva.*

***Mgr. Tomáš Zbořil (pplk. v z.).** Narozen 1969. Působí na katedře ekonomie FVL Univerzity obrany. VSOŠ Žilina 1988, Právnická fakulta MU 1995. Působil jako právník VA v Brně (1995–2004), akademický pracovník UO (2004–2009 a 2011 doposud). Zástupce náčelníka právní služby AČR (2009–2011). Zahraniční mise v Afghánistánu a Iráku (polní nemocnice 2002 a 2003). Zabývá se zejména problematikou pracovního práva a práva služebního poměru.*

Jak citovat: HORÁK Ondřej, RAZIM, Jakub a Tomáš ZBOŘIL. Rekodifikace soukromého práva a příslušníci ozbrojených sil. Vojenské rozhledy. 2016, 25 (4), 132-143. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Available at: www.vojenske-rozhledy.cz